

УЧЕНИЧЕСКОТО ЛИДЕРСТВО КАТО СЪВКУПНОСТ ОТ ДОБРОДЕТЕЛИ - ВЪТРЕШНИ СИЛИ И КАЧЕСТВА ПРИ УЧЕНИЦИТЕ ОТ 1. – 4. КЛАС

Илица Даскалова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме: В исторически план лидерството намира своето развитие векове наред. Още от Античността се разглежда позицията на лидера в обществения живот, което неминуемо дава отражение и в различните философии на образованието. Велики исторически личности и философи формират концепции и теории за лидерството, което дава отражение в цялото човечество. Всички тези фактори характеризират образа на лидера и качествата, които е необходимо да притежава. Настоящото изследване има за цел да създаде моментна картина на наличието на различни компоненти за проявление на лидерски качества сред учениците от 1. – 4. клас. Задачата е да се обобщи как се развиват етапите на развитие на лидера-ученик чрез преход от индивид в личност, а оттам – в лидер. В анкетното проучване са включени ученици от 4. клас от различни образователни институции, които са разположени в различна по характеристика територия. Чрез конструираня въпросник се установяват различни нива да развитие на добродетелите, вътрешните сили и качествата на учениците, които са формообразуващи компоненти на лидерската компетентност. В резултат на допитването се установи, че учениците от началния етап на основното образование притежават добро ниво на развитие на добродетели в себе си. Това е първа стъпка към формиране на ефективни лидерски умения. Необходимо е методическите подходи да бъдат насочени освен към постигане на възпитателни цели, които респективно подкрепят и притежанието на добродетели, но и да се създадат такива практики, които да развият в допълнителна степен вътрешните сили и лидерски качества у учениците от 1. – 4. клас.

Ключови думи: *лидерство, ученици, добродетели, вътрешни сили, лидерски качества*

STUDENT LEADERSHIP AS A SET OF VIRTUES - INNER STRENGTHS AND QUALITIES IN STUDENTS IN GRADES 1. – 4.

Ilitsa Daskalova

University of Plovdiv „Paisii Hilendarski“

Abstract: Historically, leadership has been developing for centuries. Since antiquity, the position of the leader in public life has been considered, which inevitably reflects in the various philosophies of education. Great historical figures and philosophers formed concepts and theories about leadership, which has an impact on all of humanity. All

these factors characterize the image of a leader and the qualities that he needs to have. The present study aims to create a snapshot picture of the presence of different components for the manifestation of leadership qualities among students in grades 1-4. The task is to summarize how the stages of development of the leader-student develop, through the transition from an individual, to a person, and from there to a leader. The survey included 4th grade students from different educational institutions, which are located in different characteristics. Through the constructed questionnaire, different levels of development of the virtues, inner strengths and qualities of students, which are formative components of leadership competence, are established. As a result of the consultation, it was established that students from the primary stage of primary education have a good level of development of virtues in themselves. This is the first step towards the formation of effective leadership skills. It is necessary to focus methodological approaches not only on achieving educational goals, which respectively support the possession of virtues, but also to create such practices that will further develop the inner strength and leadership qualities of students in grades 1-4.

Key words: leadership, students, virtues, inner strengths, leadership qualities

1. Въведение

Лидерството е многопластов феномен, който търпи своето развитие и научна обосновка векове наред. Още Конфуций е отбелязал, че личността има вътрешни сили като водеща роля има волята. Именно, за да се превърне един човек в самодостатъчен и самостоятелен индивид е необходимо да преодолява себе си. Ако разгледаме твърденията на Сократ ще открием, че индивидът се развива като лидер, когато се спазват етичните норми. Още във философията на образованието, Сократовите виждания са насочени към това да се въвежда традиция, в която важно място заемат разсъжденията и търсенията на причините, което оправдава убежденията, а преценките и действията остават основни. Сократ насърчава стремежа към живот на разума.

Според Платон в основата на усъвършенстване на личността стои знанието. Неговата философия за образованието до известна степен е продължение на Сократовите виждания, че образованието трябва да води след себе си като резултат учениците на ценят разума и да бъдат разумни, но надгражда мястото на добродетелите, ценностите и мъдростта в човешкото развитие.

Като ученик на Платон, Аристотел добавя и развива идеята за лидера през античността. Неговите възгледи са свързани с това, че идеите са над разума, светът е вечен и движението на всичко е непрестанно. Неговата философия за образование е основана на „Теорията на добродетелта“ като той разглежда най-високата цел на образованието – да се насърчава добрата преценка, мъдростта, развитие на способностите и най-вече, постигане на моралната добродетел и развитие на характера.

Ако разгледаме част от възгледите на философите на „новото време“ ще открием, че Жан-Жак Русо разглежда човека като изначално добър, той обръща внимание, че обществото ражда покварата и пороците. В неговата философски възгледи за образованието, той насърчава „свободното“ и „естествено“ развитие на децата. Индивида не губи своята свобода, но поставен в обща обществена норма, той я преоткрива в общата воля.

От всичко обобщено до тук можем да изведем заключение, че лидерството и особено по отношение на образованието, носи в себе си вътрешната динамика на развитието на трите етапа „индивид-личност-лидер“. Формирането и развитието на ценности, вътрешни сили, воля, мъдрост и добродетели са от решаващо значение за постигане на ефективни и ефикасни подходи, насочени главно към търсене на разумни решения, мъдри и добродетелни постъпки, в зависимост от моралните аспекти на личността на лидера. „Така ученето се превръща в процес, в който акцентът пада върху ученика и ролята в изграждането на неговото собствено знание, защото знанията се получават чрез индивидуален контакт с информацията“ (Ангелова, Радев 2017, с. 482).

Пл. Радев дава определение за лидер: „Първо лидер е всеки човек, който заема предимно неформална позиция на доминиране, има власт и влияние в групата, реализирани не само чрез логическо, но и емоционално обвързване. Второ, лидерът е личност, която създава и управлява стратегическо функционално единство на потребности, дейности, средства и цели. Трето, лидерът е личност, която се е утвърдила и ползва статуса си на успешно функциониране в икономическо, социално или политическо отношение в микро и макросреда“ (Радев 2008, с. 119). Според Г. Петков „множеството определения, позволява да се обобща, че лидерството следва да се разбира като водещо положение на отделна личност или група, обусловено от ефективни дейности и резултати“ (Петков 2010, с.13). Цв. Семерджиев определя, че „лидерите могат да се видят във всяка област на целенасочената човешка дейност. Всеки има своя представа за лидер. В повечето схващания това е човек, който управлява другите. В основната представа на научната общност, това е човек, който управлява себе си и останалите“ (Семерджиев 2008, с.14). Според Джоко Уилинк „в ръководството на всеки изключителен екип има и друг ключов елемент: взаимоотношенията. Лидерството изисква да изграждаш взаимоотношения. Добрите взаимоотношения с хората над теб, под теб и до теб в йерархията са от критично важно значение за постигане на силен екип“ (Willink 2020, с. 57).

Димитър Иванов в своята книга „Лидерство“ разглежда въпроса за единна ценностна система „Аретè“ като формиращ елемент във връзка с обучението и възпитанието на лидера. Според него „Арете-логия е наименование на интердисциплинарна хуманитарна теория, която изследва „понятия, категориите и законите на историко-психологическото унаследяване и етико-педагогическото възпитание на ценности с общосоциална значимост“. Въпросът представя и като теоретична обоснованост: „Теоретичните основи след-

ват възходящ ред: индивид - добродетели, личност - вътрешни сили, лидер-качества и образуват единна система от ценности „Аретè“ (Иванов 2014, с. 43).

Именно върху тази теоретична основа стои и в настоящото изследване като диагностика и моментна картина на нивото на развитие на ценностите, вътрешните сили и качества при учениците от 1. – 4. клас, които да доведат до обучение и възпитание на лидери – ученици и формиране и развитие на лидерски компетентности сред тях.

2. Ученическото лидерство като съвкупност от добродетели, вътрешни сили и качества при учениците от 1. – 4. клас

2.1. Настоящото изследване има за цел:

- да се проучи наличието на компоненти на единна ценността система при „Аретè“ при учениците от 1. – 4. клас в различни училища;
- да се определи степента на формиране на добродетели, вътрешни сили и качества при учениците от началния етап на основното образование;
- да се очертаят основните фактори, които влияят на ученическото лидерство, спрямо общите компоненти за лидерски качества;

2.2. Изследователски задачи:

- да се направи теоретично проучване на изследвания проблем;
- да се конструира въпросник – анкета за определяне на наличие на добродетели, вътрешни сили и качества сред учениците в началния етап на основното образование;
- да се систематизират и анализират получените резултати;
- да се направят съответните изводи и препоръки.

2.3. Хипотези:

Хипотеза 1: Предполага се, че учениците от 1. – 4. клас проявяват част от компонентите на единната ценността система „Аретè“;

Хипотеза 2: Допуска се, че лидерството сред учениците от началния етап може да се обучава и възпитава;

Хипотеза 3: Смята се, че въвеждането на практики за развитие на лидерски умения и качества у учениците от 1. – 4. клас в съответното училище ще допринесе за постигане на образователните и възпитателни цели в учебния процес.

3. Организация и методология на изследването

Обхванати са 68 ученици от 4. клас от четири населени места. Въпросникът-анкета е предоставен за попълване на учениците от 4. клас, намиращи се в разнообразна по характеристика територията. Подборът на образовател-

ни институции се извърши по съответни критерии, като част от тях са: училищата да бъдат в райони на голям град, средно голям град, малък град, но общински център и село. Половината от образователните институции са основни училища, а другата половина са средни училища. Също така се обърна внимание и на етническия състав в институциите като изследването се насочи както към училища с еднороден етнос, така и към мултикултурна среда.

4. Идентификация на изследването

Въпросникът за ученици за проявление на единната ценностна система „Аретè“ е конструиран от 26 въпроса. Всеки два от въпросите отговаря на различно ниво от ценностната система.

Първо ниво: 1. Звезда на добродетелите на индивида – Индивид, добродетели: Вяра, Бран, Любов, Труд, Власт. От 1-12 въпрос (1-2 – Вяра, 3-4 – Бран, 5-8 – Любов, 9-10 – Труд, 11-12 – Власт).

Второ ниво: 2. Квадрат на вътрешните сили: Разум, Воля, Чувства, Морал. От 13-20 въпрос (13-14 – Чувства, 15-16 – Морал, 17-18 – Воля, 19-20 – Разум).

Трето ниво: 3. Триъгълник на качествата на лидера: Вдъхновение, Идея, Импулс. От 21-26 въпрос (21-22 – Идея, 23-24 – Вдъхновение, 25-26 – Импулс).

На въпросите, респондентите отговарят с ДА/НЕ/Не мога да преценя и възможност да попълнят информация за пол, учебно заведение, клас и населено място.

5. Резултати

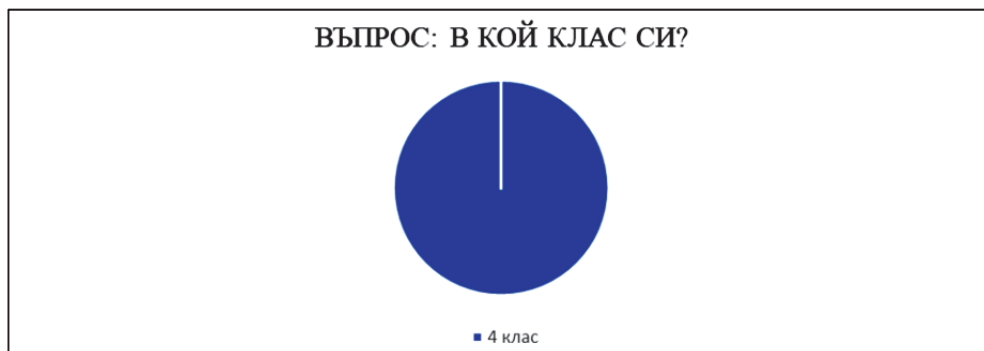
За настоящият анализ въпросникът-анкета е попълнен от почти равен брой момичета – 52,94 % и 47,06 % момчета, които са ученици от 4. клас в съответното на училище.

Фигура 1

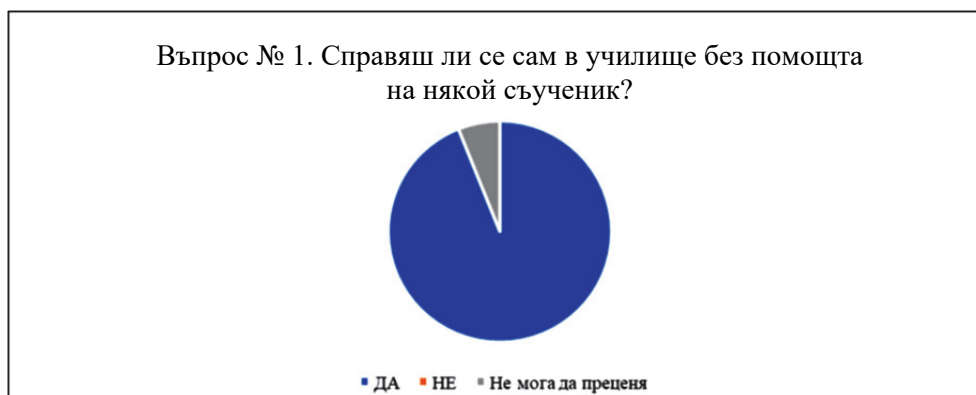
Ученическото лидерство като съвкупност от добродетели – вътрешни сили и качества при учениците от 1. – 4. клас

Всички ученици са попълнили първичната информация за клас, училище и населено място, както следва:

Фигура 2

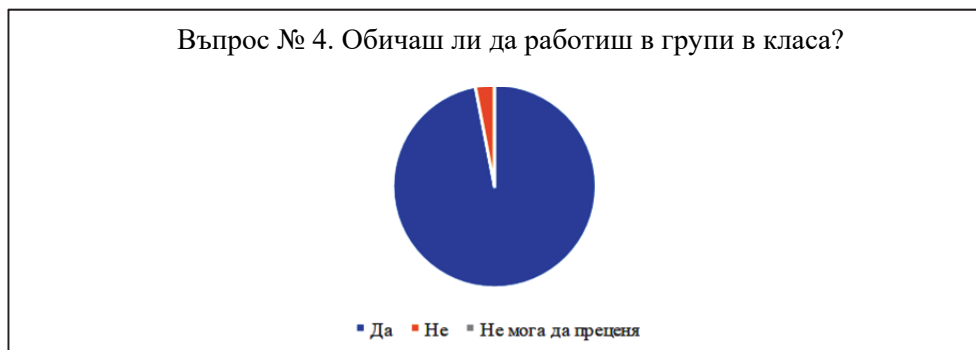
В резултатите в първото ниво: „Звездата на добродетелите на индивида“ се откриват високи проценти на положителни отговори, което е доказателство за наличие на основни добродетелни нагласи у децата. В първи и втори въпрос, който разглежда компонента „Вяра“, децата в по-голямата си част отговарят с „ДА“ на въпросите. Те са свързани с личната преценка и вяра в собствените сили и в подкрепата на съученици и/или учители.

Фигура 3

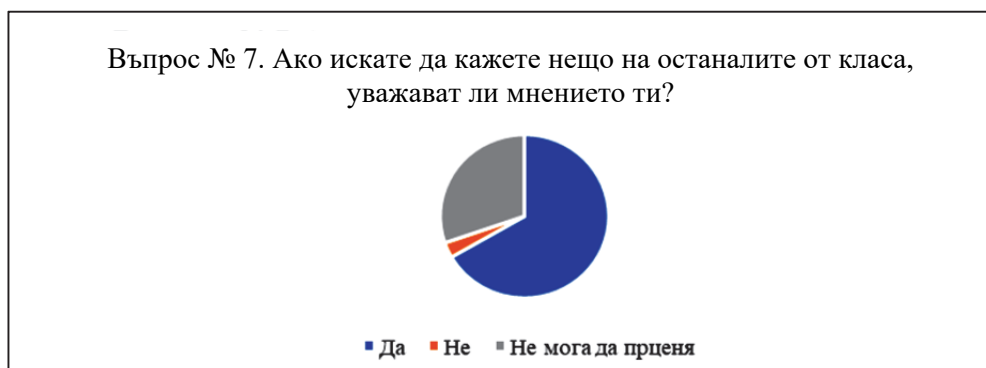
Ако разгледаме резултатите, свързани с втори компонент от първо ниво, свързани с „Бран“ ще забележим, че има разлика между резултатите в отговорите на учениците в двата въпроса, насочени към „Бран“. При въпрос 3 „Налага ли се да защитаваш някого от класа/училище?“ 54,55% отговарят с

„ДА“, 33,33% отговарят с „НЕ“ и 12,12% са отговорили с „Не мога да преценя“.

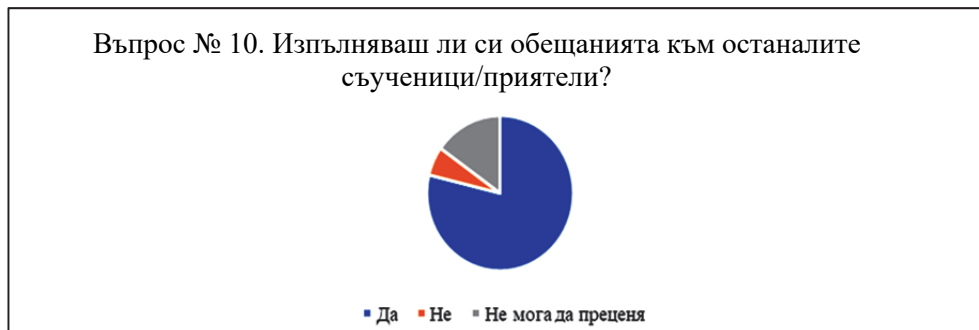
Фигура 4

Относно въпросите, които са свързани с третия компонент „Любов“, отново от първо ниво, те са насечени към разбиранията на децата за отношенията и чувствата по между им. Резултатите от отговорите им също имат силно присъствие на положителни отговори. На три от общо четири въпроса, разглеждащи „Любов“, децата са отговорили с „ДА“ между 87,88% до 93,94%, което показва положителните нагласи един към друг. Единствено на въпроса „Ако искате да кажете нещо на останалите от класа, уважават ли ти мнението?“ се наблюдава спад в положителните отговори – с „ДА“ – 66,64%, с „НЕ“ – 3,03% и с „Не мога да преценя“ – 30,30%

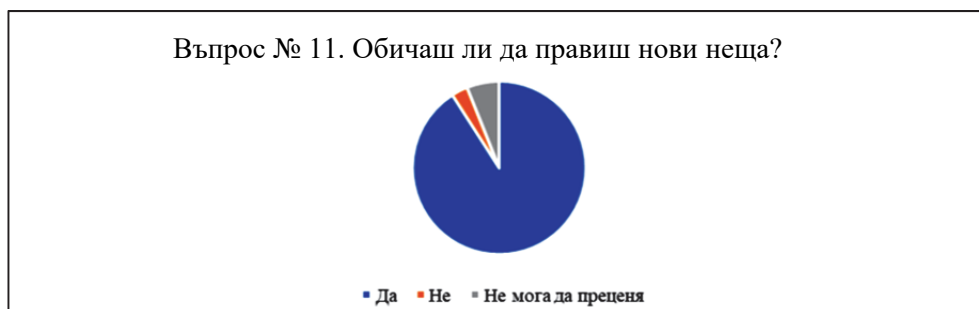
Фигура 5

По отношение на четвъртия компонент „Труд“ се забелязват резултати с положителни отговори между 78,79% и 87,88% .

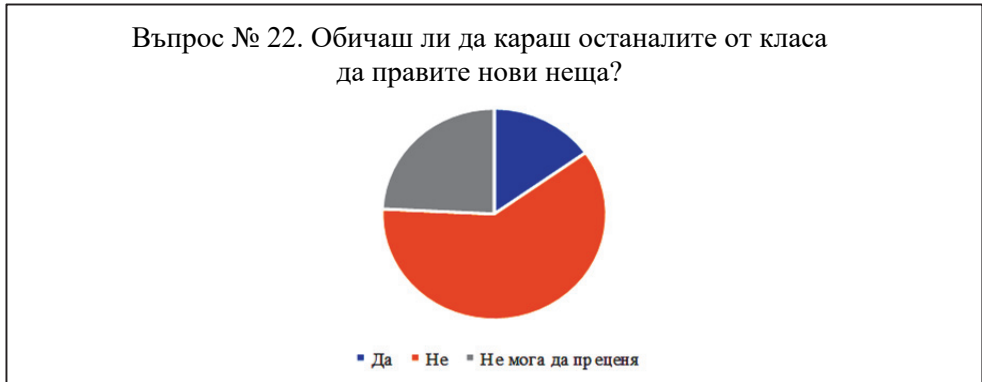
Фигура 6

В петият компонент „Власт“ от първо ниво на „Звездата на добродетелите на индивида“ на въпросите, свързани с желанието за откривателство и среща с нови неща, учениците отговарят в голямата си част положително – 90,91%, с „Не“ – 3,03% и с „Не мога да преценя“ – 6,06%. Повече отрицателни отговори се срещат на въпросите, които са свързани с проявата на търпение и въздържание, което при всички случаи се свързва и с възрастовите особености на децата от 4. клас.

Фигура 7

Фигура 8

Спирайки се на въпросите, които разглеждат второ ниво от единната ценностна система „Аретè“, а именно: „Квадрат на вътрешните сили“ с компоненти Разум, Воля, Чувства и Морал, се наблюдават по-динамични проценти в положителните, отрицателните и неопределените отговори. Това дава ясна перспектива, че тук развитието на личността на индивида в тази възраст все още търси своето положение и посока на развитие. Въпреки това, отговорите на въпросите носят положителна нагласа и адекватно развитие на учениците от началните класове на основното образование.

Фигура 9

По отношение на трето ниво от единната ценностна система „Аретè“, а именно „Триъгълник на качествата на лидера“: Вдъхновение, Идея, Импулс, се обособиха резултати, които показват доста по-ниски проценти на положителни отговори. Учениците от началният етап на основното образование все още не са развили умения за създаване и управление на новаторски идеи и решения. Все още не са натрупали увереност и компетентност да бъдат водачи в някои ситуации в училище и/или сред приятели си и да черпят опит от вече доказани личности или авторитети в техния живот.

6. Изводи и заключение

Лидерството сред учениците все повече се оказва решаващ фактор за формиране на личностното им развитие. Трансформацията на лидерските проявления от тези на лидера - директор към споделено лидерство и прилагане на всеобхватни лидерски практики, допринася за постигане на образователните и възпитателни цели в учебния процес. От проведеното анкетно проучване може да направим заключение, че:

- ✓ Учениците от 1. – 4. клас проявяват част от компонентите на единната ценностна система „Аретè“, най-вече в първо ниво: Звездата на добродетелите на индивида, което предполага положителна посока на тяхното развитие в трите етапа: индивид-личност-лидер;
- ✓ Лидерството сред учениците от началния етап на основното образование може да се обучава и възпитава чрез включване на различни лидерски практики;
- ✓ Формирането на лидерската компетентност е в пряка връзка с видовете възпитание и образование, които получават учениците в училище;
- ✓ Съотношението е в положителна перспектива, че колкото повече се постигат възпитателните цели, толкова повече се развива личността на учениците, които в последствие ще придобият лидерски умения.

От изведените данни могат да се направят и допълнителни изводи, че според резултатите от проученото мнение на учениците от началния етап се наблюдава добро ниво на развитие на добродетелите у децата. Остава въпросът за прилагане на такъв тип училищни методи и техники, които да допринесат за бъдещото развитие на вътрешните сили и формиране на ефективни и ефикасни лидерски качества, които да гарантират добродетелни и морални подходи във вземането на решения при децата и реакции в различни житейски ситуации.

Развитието на лидерската компетентност сред учениците още 1. – 4. клас ще създаде условия за допълнителна подкрепа в образователния процес и повишаване на личностната мотивация сред децата. Формиране на такъв тип умения води след себе си изграждане на личности, които да бъдат адаптивни в съвременните условия и на образование, и на живот. Самоосъзнаването и самоактуализацията при учениците ще повиши техния потенциал и ще изгради у тях умения да бъдат в бъдеще добри приятели, добри служители, добри партньори, добри родители.

ЛИТЕРАТУРА

АНГЕЛОВА, Н., В. РАДЕВ. 2017, Иновативни информационни технологии за обучение по графичен дизайн. Социално-педагогически аспекти на детското развитие, *Сборник с доклади от интердисциплинарна научна конференция*, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, с.482 – 491, ISBN

- 978-619-202-279-2.// **Angelova, N. i V. Radev.** 2017, Inovativni informacionni tehnologii za obuchenie po grafichen dizajn. Socialno-pedagogicheski aspekti na detskoto razvitie, Sbornik s dokladi ot interdisciplinarna nauchna konferencija, Plovdiv: UI „Paisij Hilendarski“, 482 – 491, ISBN 978-619-202-279-2. [in Bulgarian]
- ИВАНОВ, Д.**, 2014. *Лидерство*, София: Сиела Норма АД, ISBN 978-954-28-1497-9 // **Ivanov, D.**, 2014. *Liderstvo*, Sofija: Siela Norma AD, ISBN 978-954-28-1497-9. [in Bulgarian]
- ПЕТКОВ, Г.**, 2010. *Стратегическо ръководство и лидерство Психологически аспекти*, София: Софттрейд, ISBN 978-954-334-112-2// **Petkov, G.**, 2010. *Strategicheskо rykovodstvo i liderstvo Psihologicheski aspekti*, Sofija Softtrejd, ISBN 978-954-334-112-2 [in Bulgarian]
- РАДЕВ, ПЛ.** 2008. *Основи на вътрешния училищен мениджмънт*, Пловдив: Университетско издателство ПУ, ISBN 978-954-423-462-1// **Radev, Pl.** 2008. *Osnovi na vytreshnija uchilishten menidzhmynt*, Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo PU, ISBN 978-954-423-462-1 [in Bulgarian]
- СЕМЕРДЖИЕВ, ЦВ.** 2008. *Стратегическо ръководство и лидерство Лидер*, София: Софттрейд, ISBN 978-954-334-051-4 // **Semerdzhiiev, Cv.** 2008. *Strategicheskо rykovodstvo i liderstvo Lider*, Sofija: Softtrejd, ISBN 978-954-334-051-4 [in Bulgarian]
- WILLINK, J.** 2020 *LEADERSHIP Strategy and Tactics: Field Manual*, US: Jocko Command LLC

Информация за автора

Име с научна степен и длъжност на автора:

асистент Илица Даскалова

Образователна институция/Институт:

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“,

Педагогически факултет, катедра „Начална училищна педагогика“.

Контакти: [Ilitsa.daskalova@uni-plovdiv. bg](mailto:Ilitsa.daskalova@uni-plovdiv.bg)